

GRÓF KLEBELSBERG KUNO RAVATALÁNÁL¹

HÓMAN BÁLINT BESZÉDE

A HON IGAZ SZERETETE nem vakszerelem, tartalma valami nemesb' s állandó gerjedelmek,“ nem a nemzet hiúságát legyezgető érzés tehát, hanem „a nagy parlag“ művelésére ösztönző eszmék, szenvedelmek és törekvések foglalata. Széchenyi Istvánnak e gondolata, e gondolatának igazsága ejti hatalmába lelkemet Klebelsberg Kuno ravatalánál, ki hazáját nem vakszerellemmel, de színes eszmékkel, tüzes szenvedelemmel, nagy törekvésekkel, dús alkotásokkal szolgálta ss túrta, ha érettkül — ismét Széchenyit idézem — sárral dobálták s mondták, német lélekkel ír és dolgozik. Kérdem: élték-e Klebelsberg Kunóban ily nemesb' és állandó gerjedelmek, élt-e benne a magyar hon igaz szeretete s ha így volt, mily értékeket hozott a magyar művelődésbe? A feleletet kérdésemre életpályája^ működése adja meg.

Pályája kezdetén tisztviselő volt, de szelleme éa képességei hamar áttörték a bürokrácia szűk korlátait. Bíró lett, de az alkotás tüze kiűzte nyugalmas bírói székéből. Politikus lett, hamarosan vezéri rangra emelkedett, de nem merült el a pártpolitika kis világába. A pártpolitika csak eszköz volt számára, mély alapozású nemzeti kultúrpolitikának eszköze. A miniszteri széken sem lett vérbeli politikussá; a szellemi művelődés előharcosa maradt.

Szemét nagy alkotó magyarokra — a Széchenyiekre, Pázmányra, Bethlenre, Mátyásra — szegezve, példájukból merített ösztönzéseket. Szellemüket idézve szállt síkra a nemzeti kultúra fejlesztésének, elmélyítésének, európai kapcsolatai kiépítésének nagy gondolata mellett. Hitte és hirdette s ha támadták érte, újra meg újra világgá kiáltotta, hogy e nemzetet csak kultúrfőlnye mentheti meg és tarthatja fenn, csak történeti alapon nyugvó nemzeti és egyben európai művelődésének fejlesztése juttathatja sikerhez a népek nagy versenyében. Hangja kezdetben, nagy kulturális elesettségünk idején szokatlan volt és mindvégig bátor. Fennen hirdette: elvész a nép, mely tudomány nélkül való! Hirdette, mikor tudományos életünk már-már megbénult, elhanyagolt, mikor a tudósok és művészek gazdasági erő súlyos nyomása alatt már-már a koldusbottal jártak. És hirdette, mikor az ő segítségével és kezdeményezései nyomán eljött az új emelkedés korszaka. Mert a szavakat gyorsan követték a tettek. Még

¹ Október 11-én a trianoni Magyarországnak nagy alkotó magyarját ragadta el tőlünk a Végzet. Emlékét folyóiratunk, mely iránt állandó meleg érdeklődést tanúsított, a gyász pillanatában azzal szolgálja, hogy a koporsója felett elmondott gyászbeszéd szövegét lenyomtatva, megrögzíti á jövő számára. *A szerk.*

nem volt miniszter, mikor az állam és társadalom erőforrásainak igénybevételével új virágzás korába vezette át a Magyar Történelmi Társulatot, új lendületet és új irányt adott a magyar történetkutatásnak. Érdeklődése kezdetben szinte kizárólag a történettudományé, sőt annak is csak egy részletéé, a legújabb kor történetéé volt, de majdan átölelte a tudományok egész komplexumát. A Magyar Tudományos Akadémia tehermentesítésével és rendszeres segélyezésével a végromlástól mentette meg a magyar tudomány reprezentatív testületét, új eszközökkel pótolta a gazdasági válság nyomán elveszett vagyonát. Új egyesületeket hívott életre tudományos és irodalmi törekvések támogatására s utóbb a történettudomány patronusaként lett apostolává a természettudományok fejlesztésének is. Első miniszter volt hazánkban, kinél elvszerűen jelentkezett a természettudományok támogatására irányuló tudatos törekvés. Minisztersége első lusztrumában már elvi rendszerként állt előttünk a magyar tudományosság összes szervezeteit egységbe foglaló tudománypolitikai koncepciója.

Alkotás alkotást követett. A Gyűjteményegyetem, Ösztöndíj-tanács, Természettudományi Tanács, Tudományos Társulatok Országos Szövetsége s ennek Sajtóvállalata, a magas műveltséget szolgáló tanulmányi ösztöndíjak, külföldi kollégiumok és belföldi kutatóintézetek létesítése, mindez intézmények és egyetemeink szervezeti és személyi kapcsolatainak kiépítése, a menekült egyetemek új elhelyezésével kapcsolatban három vidéki egyetem kiépítése voltak láncszemei ennek a hosszú alkotássorozatnak, hirdetői egy új magyar tudománypolitikának. Új politika volt ez, mely a nemzeti jövő alappilléret látta az egészséges és egyenletes tudományos fejlődésben, ennek előfeltételét a szervező munkában és folyamatos munkálkodásban. Klebelsberg Kuno tudta, hogy egyes ember a zsenialitás szikrájával lelkében hatalmas lépéseket tehet az igazság megismerése felé, de a tudományt a nemzet életében ható és maradandó értékeket termelő tényezővé csak céltudatosan megszervezett tudósmunka teheti. Ezért törekedett az összes tudományos intézmények és munkatervek organikus egybekapcsolására, a tudósnevelő egyetemek, az anyaggyűjtő és rendszerező közgyűjtemények, a szaktudományokat művelő társulatok és a tudományok egész egyetemét reprezentáló Akadémia együttműködésének és szakszerű munkamegosztásának biztosítására s a vidéki tudományos szervek hálózatának kiépítésére. De ismerte a személyben rejlő eleven erőt is, a maguk helyére állított személyek egyéni képességeiben rejlő intézményfejlesztő erőt is. Személyi kérdésekben mindig a szakszerűség, a tudatos szelekció szempontja vezette. Szellemi vezérkar neveléséről gondolkodott s e terve érdekében szélesítette mind tágabb és tágabb körre a külföldi tanulmányakciót. Ez a gondolat érvényesül művészetpolitikájában is. A Képzőművészeti Főiskolát inkább a mesteriskola, semmint az átlagos művészkérdés irányában fejlesztette s a művészetet sem rendszeres vásárlásokkal, inkább egyes kiválasztott művészek állandó foglalkoztatásával támogatta. Elgondolásában az állam mint mecénás, a renaissance fejedelmek és humanista főpapok örököseként jelentkezett s ő maga

renaissance államférfiak módjára élt az irányítás eszközeivel, de egyidejűleg ellensúlyt igyekezett teremteni az állami beavatkozással szemben, mikor az új tudományos intézmények szervezetét önkormányzati alpra helyezte s a bürokráciával szemben védelmébe vette a tudomány és művészet autonómiáját.

A magas kultúrának erőteljes fejlesztése szükségképpen kihívta az új kultúrpolitika elvi háttérét és nemzetpolitikai jelentőségét nem ismerő laikusok bírálatát. Voltak, kik Klebelsberget a magas kultúra egyoldalú fejlesztéséről és a külföldi tudományos kapcsolatok túlértékeléséről vádolták. Pedig mikor ezek a bíráló hangok először megszólaltak, Klebelsberg már a „magyar parlagba“ akasztotta ekéjét és a magyar vidék kultúrájának rendszeres emelésével, a középoktatás korszerű reformjával, a gazdasági nevelés szempontjainak előtérbe helyezésével, népiskolák ezreinek emelésével s a tudományos Alföldkutatás megszervezésével igyekezett a művelődés eszméit és gyakorlati értékeit népünk legszélesebb rétegeibe átültetni s a korábbinál erőteljesebb népművelési politikának alapját vetni. Oktatásügyi és népművelési politikája szervesen kapcsolódott tudomány- és művészetpolitikájához s az utolsó években oly szeretettel felkarolt sportpolitikájával együtt olvadt amazzal szerves kultúrpolitikai rendszerbe.

A hely, ahol állok, nem alkalmas Klebelsberg kultúrpolitikai rendszerének és működésének részletes taglalására. Nem alkalmas a tárgyilagos történelmi értékelésre. De tiszteletre és elismerésre készlet valamennyiünket e rendszer megalkotójával szemben. Tisztelettel és elismeréssel hajlok meg gróf Klebelsberg Kuno szent fanatizmusa, szempontjainak mélysége, elgondolásának nagyvonalúsága, eredményeinek sokasága előtt. Klebelsberg Kuno a vallásos ember szent meggyőződésével hitt a kultúra nemzetmentő, államfenntartó hivatásában. A kultúra eszközeivel hitte kivívhatóknak nemzete elrablóit jogait. Gyakorta hangoztatta, hogy nem a jelennek, a jövő Nagy-Magyarországának dolgozik s történelmi példákkal bizonygatta, hogy kultúránk nagy alapvetései a maihoz sokban hasonló helyzetben, súlyos viszonyok közepeit történtek. Ez a fanatikus meggyőződés és a jövőbe vetett biztos remény készítette a kultúra munkásainak megbecsülésére és felemelésére. Nagy, mai helyzetünkben tán túlméretezettnek tetsző, de abszolút mértékkel mérve reális és alapos alkotáásokra, szervezésekre, egy minden részletében kidolgozott és összességében széles látókörű koncepció kidolgozására. Mikor jött, a tudomány, művészet, irodalom, közoktatás anyagi eszközök híján szenvedett, sorvadott, az enyészet útján haladt, munkásai már-már céltalanságáról elmélkedtek. Klebelsberg bizalmat, erőt, lelkesedést öntött beléjük; visszaadta hitüket és új, magas piedesztálra emelte hivatásukat. Ez a lélekgyógyító munka volt életének legszebb, legnagyobb, leggyümölcsözőbb eredménye. Áldassék érte emlékezete!

A magyar királyi kormány és a magyar kultúra minden munkása nevében búcsúzom Tőled, gróf Klebelsberg Kuno. Vidd el sírodba tisztelőid, munkatársaid, barátaid szeretetteljes üdvözlését, vidd el mindannyiunk utolsó meleg búcsúszavait.

Isten Veled!

ANNAK a kabinetnek a tagjai nevében búcsúzom gróf Klebelsberg Kunotól, amelynek tíz éven keresztül ő is tagja volt és amelynek a kebelében fejtette ki a magyar kultúrára oly áldásos működését.

A műhelytársak búcsúznak a műhelytárstól, a bajtársak a bajtárstól, a barátok a barától.

Nem emlékezésért jöttem ezért mondani, hanem azért, hogy búcsúzóul még egyszer, utoljára megszorítsam a távozó jó barát kezét, azt a kezét, amely életében annyit teremtett. Azért jöttem, hogy megmondjam neked, felejtethetetlen jó barát, hogy távozásod pótolhatatlan űrt hagyott hátra a konstruktív magyarok táborában és hogy most érezzük csak igazán, hogy milyen kevesen vannak, akik Magyarországon igazi építőmunkát végeznek.

Klebelsberg Kuno! Te nem voltál a szónokló, sokat beszélő, de keveset markoló magyarok táborából való; nem voltál azokból való, akik lebecsmérik másnak a munkáját, de önmaguk alkotni nem tudnak; életed nem a negációban merült ki, nagy és pozitív érték, nagy plusz volt a nemzetre nézve, mert Te a nemzet igazi építőmunkása voltál.

A háború óta a magyar kultúra minden követ Te raktad le. Trianon után a magyar kultúrát a pusztulástól Te mentetted meg.

Trianonban az országnak nemcsak a területi integritása veszett el, ott egyúttal összeomlott a fundamentum is, amelyen a múltban a magyar kultúra felépült. És területünk kétharmadának elvesztésével kikapcsolódott a nemzeti életközösségből azoknak a magyaroknak a tábora is, akiknek ősei évszázadokon keresztül a nemzet sorsának kovácsai és akik a nemzet közszellemének kialakulásában döntő tényezők voltak.

Ne felejtjük el soha, hogy a magyar kultúra, a magyar tudomány, a magyar közélet, szóval a magyar történelem nagyjainak csontjai jórészt a Felvidéken és Erdélyben porladnak és a magyar történelmi aktivitás színhelye évszázadokig nem az Alföld, hanem Erdély és a Felvidék voltak.

Pótolhatatlan veszteség lett volna a magyar közélet jövő kialakulása szempontjából, ha azoknak a helyébe, akiknek lelkét és közszellemét évszázados küzdelmek és évszázados tréning formálta ki és acélozta meg, nem tudnánk a megmaradt csonkaország területén megfelelő kultúrintézmények segítségével olyan férfiakat neveim, akik képesek arra, hogy a magyar történelem Trianonban elejtett fonálát

ott vegyék újból kézbe, ahol az kiesett azoknak a kezéből, akiket Trianon tőlünk elszakított.

Igen! A magyar kultúra fundamentumaiból való újjáépítésének és a pótolhatatlannak látszó emberi értékek fokozatos pótlásának elodázhatatlan nagy feladata előtt állott a nemzet Trianon után és ezt a feladatot gróf Klebelsberg Kuno oldotta meg tízéves munkájával. Nagy áldozatok nélkül a nemzet részéről ez a munka nem volt megoldható. És ő nem törődve gánccsal, nem törődve szemrehányással, ment a maga, a történelem által megszabott útján. És én meg vagyok győződve, hogy egy későbbi kor, egy boldogabb idő igazságot fog neked ezért szolgáltatni és hálás lesz neked ezért.

Nincsen a magyar kultúrának egyetlen parányi területe se, ahol alapvető munkát ne végeztél volna. És ha majdan felnő az a generáció, amelyet a Te általad alkotott intézmények nevelnek, akkor ez a nemzeték talán több tudásra támaszkodva, talán szélesebb látkörrrel és az emberi irigységtől mentesen áldani fog Téged azért, amit a nemzet részére tíz év alatt teremtettél.

Addig azonban vigasztaljon az a tudat, hogy Magyarországon a gánccvetés, a rágalom, a befeketítés és az ezt követő népszerűtlenség életükben azokat kíséri, akik konstruktív munkával valódi értékeket teremtenek nemzetük számára, míg a pillanatnyi népszerűség babékoszorúja azoknak a homlokát övezi, akik csillogó szavakkal szédítik meg a tömegek lelkét és azok mögé rejtik a nemzet szempontjából meddő életük negatív értékét.

Klebelsberg Kuno! Kedves' régi jó barát! Te elköltöztél az élők sorából. És mi, a Te hű barátaid, keservesen siratjuk a Te távozásodat a mi körünkből. De én úgy érzem, hogy Te megdicsőülten távozol innen egy szebb, egy tisztább világba, megdicsőülten távozol abba a fényes, abba a ragyogó magyar Pantheonba, amelyet nemcsak betű és szó szerint, hanem képletesen is Te építettél fel magadnak életed művével.

Legyen a Te emléked áldott minden becsületes magyar ember előtt azért a példátlan szolgálatért, amelyet nemzetednek életed munkájával tettél!